

ηθική βλάβη, συνιστάμενη στην αγωνία, την ταλαιπωρία και την αβεβαιότητα που υπέστη κατά τη διάρκεια της όλης διαδικασίας, για την αποκατάσταση δε της βλάβης αυτής κρίνεται δικαιολογημένη η επιδίκαση εύλογου χρηματικού ποσού ως δίκαιη ικανοποίηση του αιτούντος.

12. Επειδή, με την υπό κρίση αίτηση ο αιτών ζητεί να υποχρεωθεί το Ελληνικό Δημόσιο να του καταβάλει το ποσό των τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ ως δίκαιη ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη λόγω της προαναφερόμενης παραβίασης του δικαιώματός του σε ταχεία απονομή της δικαιοσύνης. Απεναντίας, το Ελληνικό Δημόσιο θεωρεί ότι το ποσό αυτό δεν θα πρέπει να υπερβεί τα χίλια πεντακόσια (1.500) ευρώ, κατ' επίκληση: α) της καθιέρωσης, με το Ν 4055/2012, ειδικού ενδίκου βοηθήματος για τη δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων λόγω υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης, γεγονός το οποίο δικαιολογεί την επιδίκαση μειωμένου χρηματικού ποσού σε σχέση με εκείνο που θα επιδίκαζε το ΕΔΑΔ εάν η υπόθεση είχε αχθεί ενώπιόν του, β) του σημερινού βιοτικού επιπέδου της Χώρας και γ) ορισμένων πρόσφατων αποφάσεων του ΕΔΑΔ (αποφάσεις της 13.1.2011, *Γλεντζές* κατά Ελλάδος, της 5.4.2011, *Κοκκινάτος* κατά Ελλάδος, της 10.5.2011, *Φράγκος* κατά Ελλάδος, της 3.5.2012, *Καγκελάρης* κατά Ελλάδος της 12.6.2012, *Ιωάννου κ.λπ.* κατά Ελλάδος και της 12.6.2012, *ΣΙΤΟΒΟΛΟ ΒΟΛΟΥ Α.Ε.* κατά Ελλάδος), με τις οποίες, κατά τους ισχυρισμούς του, το ΕΔΑΔ επιδίκασε μειωμένα σε σχέση με το παρελθόν χρηματικά ποσά για ηθική βλάβη.

13. Επειδή, ο τρίτος από τους ως άνω ισχυρισμούς του Ελληνικού Δημοσίου είναι απορριπτέος, αφενός, διότι από την επισκόπηση των επικαλούμενων αποφάσεων του ΕΔΑΔ δεν προκύπτει ιδιαίτερη διαφοροποίηση των επιδικασθέντων χρηματικών ποσών σε σχέση με το παρελθόν και, αφετέρου, διότι οι αποφάσεις αυτές αφορούσαν, κατά βάση, επιδίκαση δίκαιης ικανοποίησης για δίκης οι οποίες, σε αντίθεση με την επίμαχη, εξελίχθηκαν όχι σε ένα (1) αλλά σε δύο (2) ή τρεις (3) βαθμούς δικαιοδοσίας. Απεναντίας, όπως βάσιμα προβάλλει το Ελληνικό Δημόσιο με τους δύο πρώτους από τους προαναφερόμενους ισχυρισμούς, η νομολογία του ΕΔΑΔ έχει κρίνει ότι, όταν έχει θεσμοθετηθεί εθνικό ένδικο βοήθημα δίκαιης ικανοποίησης, το ΕΔΑΔ μπορεί να δεχθεί την επιδίκαση χαμηλότερων χρηματικών ποσών σε σχέση με εκείνα που θα επιδίκαζε το ίδιο σε ανάλογες υποθέσεις, εφόσον τα επιδικαζόμενα σε εθνικό επίπεδο ποσά δεν είναι πολύ κατώτερα ενός εύλογου ορίου («unreasonable») και υπό τον όρο ότι οι σχετικές αποφάσεις, οι οποίες πρέπει να είναι σύμφωνες με τη νομική παράδοση και το βιοτικό επίπεδο («standard of living») της συγκεκριμένης χώρας, εκδίδονται ταχέως, είναι αιτιολογημένες και εκτελούνται άμεσα (βλ. απόφ. ΕΔΑΔ της 10.10.2004, *Dubjakova* κατά Σλοβα-

κίας και της 26.3.2006, *Scordino* κατά Ιταλίας). Στο πλαίσιο αυτό, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί η προκύπτουσα από τα διαθέσιμα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής πτώση του βιοτικού επιπέδου στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, η οποία είναι απότοκη του σοβαρότατου κλονισμού της δημοσιονομικής ισορροπίας του ελληνικού Κράτους, λόγω της εκτόξευσης σε πρωτοφανή για την ιστορία των δημοσίων οικονομικών της Χώρας επίπεδα του δημοσίου ελλείμματος και του δημοσίου χρέους (το οποίο ανήλθε, το έτος 2011, σε 165,3% επί του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος - ΑΕΠ), καθώς και λόγω της συνεχιζόμενης σοβαρής ύφεσης, η οποία απομειώνει συνεχώς το ΑΕΠ της Χώρας (από 233 δισεκατομμύρια ευρώ το έτος 2008 σε 215 δισεκατομμύρια το έτος 2011) και, συνακόλουθα, το διαθέσιμο κατά κεφαλή εισόδημα. Τέλος, για τους λόγους που έχουν ήδη εκτεθεί, το διακύβευμα της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η 3267/2011 απορριπτική απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τον αιτούντα, ο οποίος άλλωστε δεν επικαλείται ούτε πολύ περισσότερο αποδεικνύει τη σύνδεση της προσλήψεώς του στην προαναφερόμενη θέση Νομικού Συμβούλου του Πανεπιστημίου ... με σοβαρό πρόβλημα βιοπορισμού του. Με τα δεδομένα αυτά και συνεκτιμώντας το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει, κατά μερική παραδοχή της υπό κρίση αιτήσεως, να επιδικασθεί στον αιτούντα το ποσό των τεσσάρων χιλιάδων οκτακοσίων (4.800) ευρώ για ηθική βλάβη, ακολούθως δε να αποδοθεί στον αιτούντα το κατατεθέν παράβολο και να συμψηφισθεί η δικαστική δαπάνη μεταξύ των διαδίκων.

[Δέχεται εν μέρει την υπό κρίση αίτηση.]

Παρατηρήσεις

Το συστηματικό πρόβλημα των εξαιρετικά μακρόχρονων διαδικασιών και η επανενεργοποίηση του άρθρου 13 ΕΣΔΑ

Συμπληρωματικά με τις ουσιώδεις διατάξεις (άρθρα 2-12) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΣΔΑ] και τα Πρωτόκολλά της, το άρθρο 13 επιτάσσει την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος ενώπιον μιας εθνικής αρχής ή δικαστηρίου για τον καθένα του οποίου παραβιάζονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες. Για μεγάλο χρονικό διάστημα το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΔΔΑ, το Δικαστήριο] είχε υιοθετήσει μια μάλλον περιοριστική προσέγγιση του άρθρου 13. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, ανταποκρινόμενο κυρίως στον καταγισμό προσφυγών για υπέρμετρη χρονική διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον όλων των ειδών εθνικών δικαστηρίων (πολιτικών, ποινικών και διοι-

κτικών) οι οποίες συνιστούν κατηγορία ομοειδών υποθέσεων, το Δικαστήριο ανέπτυξε σημαντικά τη νομολογία του επί του άρθρου 13. Ερμηνεύει, δε, τη διάταξη αυτή ως επιβάλλουσα στα Κράτη τη καθήκον να οργανώνουν τα αντίστοιχα δικαστικά τους συστήματα κατά τρόπο που να περιορίζει τις υπερβολικά μακρόχρονες νομικές διαδικασίες. Η απόφαση στην υπόθεση Kudla κατά Πολωνίας¹ (2000) ήταν εκείνη όπου αποτυπώθηκε αυτή η νομολογιακή μεταβολή. Κατά την άποψή του, το Δικαστήριο «έχει φτάσει η στιγμή να αναθεωρήσει τη νομολογία του υπό το πρίσμα της συνεχούς συσσώρευσης ενώπιόν του προσφυγών στις οποίες ο μοναδικός, ή ο βασικός, ισχυρισμός είναι εκείνος της αποτυχίας εξασφάλισης διεξαγωγής της δίκης εντός εύλογου χρόνου, κατά παράβαση του άρθρου 6 § 1». Το Δικαστήριο αναφέρθηκε στην αυξανόμενη συχνότητα με την οποία παραβιάσεις αυτής της κατηγορίας υπογραμμίζουν τον «σημαντικό κίνδυνο» για το κράτος δικαίου σε εθνικές έννομες τάξεις στην περίπτωση που συμβαίνουν «υπερβολικές καθυστερήσεις στη διοίκηση της δικαιοσύνης για τις οποίες οι διάδικοι στερούνται κάθε εσωτερικού ένδικου μέσου». Το Δικαστήριο κατόνοησε την ανάγκη να δέχεται την προσφυγή κατά το άρθρο 13 αυτοτελώς, παράλληλα με την προηγούμενη διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 6 § 1.

Η νομολογία Kudla ακολουθείται έκτοτε σε πολλές υποθέσεις υπέρμετρα μακρόχρονων διαδικασιών, όπου τα αμυνόμενα Κράτη διαπιστώνεται να έχουν παραβιάσει τόσο το άρθρο 6 § 1, όσο και το άρθρο 13 της Σύμβασης, με την Ιαλία να είναι η πρωταθλήτρια. Στην *Lucenda* κατά Σλοβενίας², εκτός από την διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 6 § 1 και του άρθρου 13, το Δικαστήριο πρόσθεσε στο διατακτικό την τύπου *Broniowski*³ εντολή ότι το καθού η προσφυγή Κράτος

οφείλει, μέσω κατάλληλων νομικών μέτρων και διοικητικών πρακτικών, να εξασφαλίσει το δικαίωμα για δίκη εντός εύλογου χρόνου, αφού διαπίστωσε ότι οι παραβιάσεις ανάγονται στη δυσλειτουργία της εσωτερικής νομοθεσίας και πρακτικής. Ωστόσο, το πρόβλημα των υπέρμετρα μακρόχρονων δικαστικών διαδικασιών παραμένει άλυτο. Πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο, όχι μόνο νομικής αλλή και κοινωνικοπολιτικής φύσης.

Το συστημικό πρόβλημα της υπερβολικής διάρκειας των δικών στην Ελλάδα

Η υπερβολική διάρκεια των δικών είναι ενδημική στα ελληνικά δικαστήρια. Δεν εκπλήσσει, λοιπόν, το ότι η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατέληξε, τον Ιούνιο 2007, στην υιοθέτηση ενός Προσωρινού Ψηφίσματος για την υπερβολική διάρκεια των διαδικασιών στα ελληνικά διοικητικά δικαστήρια και την έλλειψη ενός αποτελεσματικού εσωτερικού ενδίκου μέσου⁴, ενώ για τα πολιτικά δικαστήρια παρόμοιο ψήφισμα είχε εκδοθεί δυο χρόνια νωρίτερα⁵. Ο μεγάλος αριθμός αποφάσεων όπου το Δικαστήριο διαπιστώνει παραβίαση από την Ελλάδα του άρθρου 6 § 1 και, σε πολλές περιπτώσεις, του άρθρου 13⁶, προβλέπαμε από το 2009 ότι θα το οδηγήσει αργά ή γρήγορα στο να αντιμετωπίσει τις ελληνικές υποθέσεις με τη διαδικασία πιλοτικής απόφασης⁷. Η εξέλιξη αυτή ήταν αναπόφευκτη, αλλή είναι ν' απορεί κανείς γιατί το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης δεν κινητοποιήθηκε με δική του πρωτοβουλία να αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα το οποίο, πέρα από την αρνητική για τη χώρα εικόνα που προκαλούν στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης οι εκατοντάδες καταδικαστικές αποφάσεις, έχει στοιχίσει και περίπου 15 εκ. ευρώ μέχρι σήμερα σε αποζημιώσεις για υλική και ηθική βλάβη και δικαστικές δαπάνες εις βάρος του Ελληνικού Δημοσίου.

1. *Kudla* κατά Πολωνίας [GC] αρ. 30210/96, 26 Οκτωβρίου 2000. Το Δικαστήριο έκρινε (§ 160) ότι στην εν λόγω υπόθεση υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 13 κατά το ότι ο προσφεύγων δεν είχε εσωτερικό ένδικο μέσο με το οποίο θα μπορούσε να επιδώσει το δικαίωμά του για «εντός εύλογου χρόνου ακρόαση», όπως εγγυάται το Άρθρο 6 § 1.

2. *Lukenda v. Slovenia*, αριθ. 23032/02, 6 Οκτωβρίου 2005.

3. Η υπόθεση, και στα τρία στάδια της (*Broniowski v. Poland* [GC], αριθ. 31443/96: απόφαση επί του παραδεκτού της 19 Δεκεμβρίου 2002 [*Broniowski I*]: απόφαση επί της ουσίας της 22 Ιουνίου 2004 [*Broniowski II*]: απόφαση της 28 Σεπτεμβρίου 2005 (φιλικός διακανονισμός και δίκαιη ικανοποίηση) [*Broniowski III*]) είναι η πρώτη που το Δικαστήριο οδηγήθηκε στην συστημική αντιμετώπιση ομοειδών προσφυγών και στην έκδοση πιλοτικής απόφασης, σηματοδοτώντας ένα πολύ σημαντικό βήμα στην εξέλιξη της νομολογίας του. Βλ. Ν. Φραγκάκη «Συστημικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο ΝοΒ 57, 1967-

1979 = "Systemic Human Rights Violations in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights" in European Court of Human Rights, 50 Years, published by NOMIKO BHMA, Athens Bar Association, Athens 2010, pp 129-140.

4. Résolution intérimaire CM/ResDH(2007)74 concernant les durées excessives de procédures devant les juridictions administratives grecques et l'absence de recours effectifs (adoptée par le Comité des Ministres le 6 juin 2007, lors de la 997e réunion des Délégués des Ministres).

5. Résolution du Comité des Ministres ResDH(2005)64 relative aux affaires de durée excessive des procédures civiles en Grèce (Academy Trading Ltd et autres contre la Grèce et autres affaires) et adoptée le 18 juillet 2005.

6. Η *Κόντη-Αρβανίτη* κατά Ελλάδας, αριθ. 53401/99, 10 Απριλίου 2003, ακολουθείται από μια μακρά σειρά παρεμφερών υποθέσεων.

7. Βλ. Ν. Φραγκάκη, ό.π., σ. 1979.

Τον Δεκέμβριο 2010 το ΕΔΔΑ, με την απόφασή του «Βασίλειος Αθανασίου κ.λ. κατά Ελλάδας», διαπίστωσε την ύπαρξη συστηματικού προβλήματος ως προς την υπερβολική διάρκεια των δικών ενώπιον των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων (του ΣτΕ συμπεριλαμβανομένου) και έταξε στην κυβέρνηση ενιαύσια προθεσμία για να αντιμετωπίσει νομοθετικά το πρόβλημα. Η συμμόρφωση στην απόφαση εντάχθηκε στον Ν 4055/2012 «Δίκαιη δίκη και εύλογη διάρκεια αυτής», στον οποίο περιλαμβάνεται κεφάλαιο για τη δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είχε από το 2010 προειδοποιήσει ότι θα προχωρήσει στην έκδοση αποφάσεων-πιλότων και για τους άλλους κλάδους της δικαιοσύνης, ενόψει του ότι η διάρκεια των ποινικών και των αστικών δικών είναι εφάμιλλη των διοικητικών και οι σχετικές εκκρεμείς ενώπιον του ΕΔΔΑ υποθέσεις αριθμούνται σε εκατοντάδες. Η σειρά της ποινικής δικαιοσύνης ήρθε στις 3 Απριλίου 2012 με την απόφαση «Μιχελιουδάκης κατά Ελλάδας». Ο κύκλος έκλεισε μερικούς μήνες αργότερα με την απόφαση «Γιλυκατζή κατά Ελλάδας», της 30 Οκτωβρίου 2012, στην οποία το ΕΔΔΑ διαπίστωσε και στην αστική δικαιοσύνη τα ίδια, όπως στη διοικητική και την ποινική, συστηματικά προβλήματα.

Και στις τρεις αποφάσεις του το ΕΔΔΑ εξέτασε αν υπάρχει και παραβίαση του άρθρου 13. Αφού παρατήρησε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν επιβεβαίωσε ότι έχει θεσπιστεί στο ελληνικό δίκαιο ένδικο βοήθημα για τους διαδίκους που έχουν υποστεί υπερβολική διάρκεια δίκης, κατέληξε ότι παραβιάστηκε και το άρθρο 13. Το επόμενο βήμα του Δικαστηρίου ήταν, εξετάζοντας τις υποθέσεις υπό το φως του άρθρου 46 ΕΣΔΑ, να προχωρήσει στην υπαγωγή τους στην πιλοτική διαδικασία. Μολοντί, σε αντίθεση με υποθέσεις της κατηγορίας Broniowski, όσες αφορούν υπερβολική διάρκεια δεν συνδέονται με την ίδια ή παρόμοια ιστορική βάση, εντούτοις ο επίμονος χαρακτήρας του προβλήματος που αντιμετωπίζει μεγάλος αριθμός ελλήνων προσφευγόντων δικαιολογεί την έκδοση απόφασης-πιλότου. Το Δικαστήριο καταλήγει (Βασίλειος Αθανασίου και λοιποί § 52) ότι, στα μάτια του, οι σημαντικές και επαναλαμβανόμενες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης αποτελούν ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό φαινόμενο, που μπορεί να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη του κοινού στην αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος. Έτσι, καταρχήν, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η διατήρηση μιας διαδικασίας σε εκκρεμότητα για υπερβολικό χρονικό διάστημα ενδέχεται να προσβάλει το ίδιο το δικαίωμα της πρόσβασης σε δικαστήριο. Ειδικότερα, η αδικαιοδότηση

έλλειψη απόφασης από το επιληφθέν δικαστήριο για ιδιαίτερα μακρύ χρονικό διάστημα μπορεί εκ των πραγμάτων να εξομοιωθεί με αρνησιδικία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ένδικο μέσο που άσκησε ο ενδιαφερόμενος μπορεί να στερηθεί από κάθε αποτελεσματικότητα όταν το δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υπόθεσης δεν κατορθώνει να αποφανθεί επί της διαφοράς εγκαίρως, όπως το απαιτούν οι περιστάσεις και το διακύβευμα κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης.

Το Δικαστήριο έχει καθορίσει ορισμένα ουσιώδη κριτήρια που επιτρέπουν την επαλήθευση της αποτελεσματικότητας των εθνικών αποζημιωτικών ενδίκων βοηθημάτων στις περιπτώσεις υπερβολικής διάρκειας δικαστικών διαδικασιών⁸:

- Η αποζημιωτική αγωγή να εκδικάζεται εντός ευλόγου διαστήματος.

- Η αποζημίωση να καταβάλλεται προσηκόντως, κατ' αρχήν το αργότερο εντός έξι μηνών από την τελεσίδικία της απόφασης.

- Οι δικονομικοί κανόνες που εφαρμόζονται στην αποζημιωτική αγωγή να συνάδουν με τους κανόνες που προβλέπει το άρθρο 6 ΕΣΔΑ.

- Τα δικαστικά έξοδα να μην επιβαρύνουν υπερβολικά τους ενάγοντες των οποίων η αξίωση είναι βάσιμη.

- Η αποζημίωση να μην είναι ανεπαρκής σε σύγκριση με τα ποσά που επιδικάζει το ΕΔΔΑ σε παρόμοιες υποθέσεις, λαμβανομένου υπόψη ότι στις περιπτώσεις υπερβολικής διάρκειας της δίκης υπάρχει (μαχτό) τεκμήριο ηθικής βλάβης του προσφεύγοντα.

Με τα άρθρα 53 επ. του Ν 4055/2012 καθιερώνεται αίτηση δίκαιης ικανοποίησης (εύλογης χρηματικής αποκατάστασης) των διαδίκων για υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης. Με την αίτηση οι διάδικοι προβάλλουν ότι η διαδικασία καθυστέρησε αδικαιοδότη και συγκεκριμένα ότι διήρκεσε πέραν του ευλόγου χρόνου που απαιτείται για τη διάγνωση των πραγματικών και νομικών ζητημάτων που ανέκυψαν στη δίκη. Η ρύθμιση έγινε, όπως προαναφέρθηκε, σε συμμόρφωση με την απόφαση Αθανασίου και αφορά μόνο τις διοικητικές δίκες. Μολοντί ο νομοθέτης γνώριζε ότι οι αποφάσεις-πιλότοι του ΕΔΔΑ για την ποινική και την πολιτική δικαιοσύνη ήταν προ των πυλών, εντούτοις περιορίστηκε στο να αντιδράσει, νομοθετώντας μόνο για τις διοικητικές δίκες, αντί να ενεργήσει στοιχειωδώς προδραστικά, προβλέποντας μέτρα και για την επικείμενη διαπίστωση των συστηματικών παραβιάσεων στους άλλους δύο κλάδους της δικαιοσύνης, ώστε να μην εμφανίζεται ότι ενεργεί υπό

8. Βλ. Scordino c. Italie (no 1) [GC], no 36813/97, CEDH 2006-V.

πίεση κατόπιν εορτής. Ήδη πρέπει να κινηθεί με ταχύτητα, καθώς τα χρονικά περιθώρια στενεύουν για τις ποινικές υποθέσεις και το ίδιο θα συμβεί σύντομα και για τις αστικές.

Η ΣτΕ 4467/2012

Την 19 Νοεμβρίου 2012 δημοσιεύτηκε η ΣτΕ 4467/2012 (Τμ. Γ' Μονομελές, δικαστής ο Σύμβουλος Μ. Βηληράς) επί αιτήσεως για δίκαιη ικανοποίηση που είχε ασκηθεί την 20 Ιουνίου 2012 και συζητηθεί στις 18 Σεπτεμβρίου 2012 (αξιοσημείωτη, λοιπόν, η ταχύτητα του δικαστηρίου). Πρώτη απόφαση της Ελληνικής Δικαιοσύνης με αυτό το αντικείμενο και πρώτη αμετάκλητη απόφαση ελληνικού ανώτατου δικαστηρίου σε μονομελή σύνθεση. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της απόφασης εστιάζεται στον επιμελή και προσεκτικό συγκερασμό, της για πρώτη φορά εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 53-58 του Ν 4055/2012 με τη νομολογία του ΕΔΔΑ επί των άρθρων 6 § 1 και 13 ΕΣΔΑ, με αφητηρία το αντικείμενο της αιτήσεως το οποίο, όπως διαπιστώνει το ΣτΕ, είναι «η δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων με την επιδίκαση εύλογου χρηματικού ποσού για την αποκατάσταση της ηθικής, κατά κύριο λόγο, βλάβης που υπέστησαν, λόγω της προσβολής του δικαιώματος σε ταχεία απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης». Η σκέψη αυτή ορθώς καταλείπει περιθώριο για την επιδίκαση ποσού και για τυχόν υλική βλάβη που ο παθών θα μπορούσε να αποδείξει ότι υπέστη, αφού η τελευταία αποτελεί κατ' αρχήν μέρος της δίκαιης ικανοποίησης σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ επί του άρθρου 41 ΕΣΔΑ.

Το ΣτΕ, εφαρμόζοντας τις διατάξεις του άρθρου 57 § 2 του Ν 4055/2012, κλιμακώνει την κρίση του σε τρία στάδια: (α) συνδρομή παραβίασης του δικαιώματος σε ταχεία απονομή της δικαιοσύνης με βάση τη διάρκεια της διαδικασίας, (β) ανάγκη καταβολής χρηματικού ποσού ή επάρκεια της διαπίστωσης της παραβίασης του δικαιώματος και (γ) καθορισμός του καταβλητέου ποσού και επιβολή εις βάρος του Δημοσίου των δικαστικών εξόδων του αιτούντος.

Η αίτηση που έκρινε το ΣτΕ στην πρώτη εφαρμογή των διατάξεων του Ν 4055/2012 αφορούσε ακυρωτική δίκη ενός βαθμού διάρκειας οκτώ ετών και τεσσάρων μηνών, συνεπώς δεν ανέκυπτε ζήτημα αθροιστικής υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας σε περισσότερους βαθμούς, περίπτωση που, όμως, θα προκύψει σε πλήθος υποθέσεων οι οποίες πριν να φτάσουν κατ' αναίρεση στο ΣτΕ θα έχουν «μακροημερεύσει» στα διοικητικά δικαστήρια της ουσίας πριν από την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 55 § 1 Ν 4055/2012, για την ανά βαθμό δικαιοδοσίας έγερση της αίτησης δίκαιης ικανοποίησης. Όλες αυτές οι χωρίς προστασία από το νέο νόμο υποθέσεις μπορούν να οδηγηθούν

στο ΕΔΔΑ, ενώ μένει να αποδειχθεί στην πράξη η αποτελεσματικότητα του νεοπαγούς συστήματος για το μέλλον όταν, υπό τις σημερινές συνθήκες, η συζήτηση των υποθέσεων, στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών για παράδειγμα, προσδιορίζεται μετά από τέσσερα ή πέντε χρόνια, δηλαδή έχοντας ήδη υπερβεί το διπλάσιο περίπου του κατά τη νομολογία του Στρασβούργου ανά βαθμό δικαιοδοσίας εύλογου χρόνου.

Ο αιτών προέβαλε τον ισχυρισμό ότι η περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη προκειμένου να κριθεί αν συντρέχει ή όχι υπέρβαση της εύλογης διάρκειας έληξε όχι με τη δημοσίευση αλλά με την καθαρογραφή και τη θέση στο αρχείο (ώστε να είναι δυνατή η λήψη αντιγράφου) της απόφασης που γέννησε τη διαφορά. Το ΣτΕ, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό, παρατηρεί ότι ο αιτών με τη δημοσίευση της επίμαχης απόφασης έλαβε πλήρη γνώση του περιεχομένου της. Όμως αυτό δεν είναι δογματικά ακαταμάχητο, διότι δεν νοείται «πλήρης γνώση» απόφασης που το επίσημο αντίγραφο της δεν είναι διαθέσιμο στους διαδίκους, αποτελεί δε διεθνώς ελληνική πρωτοτυπία τα δικαστήρια (κατεξοχήν τα ανώτατα) να δημοσιεύουν αποφάσεις των οποίων καθαρογραμμένα και θεωρημένα αντίγραφα χρειάζονται μήνες για να ετοιμαστούν. Για το λόγο αυτόν, άλλωστε, η νομολογία του ΕΔΔΑ επί ελληνικών υποθέσεων έχει διαπλάσει την έναρξη της εξάμηνης προθεσμίας άσκησης της ενώπιον του ατομικής προσφυγής από την ημέρα που είναι δυνατή η λήψη αντιγράφου της απόφασης που εξαντλεί τα εθνικά ένδικα μέσα. Γεννάται συναφώς το ερώτημα -για την απάντηση στο οποίο δεν προδιαθέτει θετικά η σχολιαζόμενη απόφαση- πώς θα αντιμετωπιζόταν η αίτηση αν είχε ασκηθεί εντός εξαμήνου όχι από τη δημοσίευση της απόφασης που γέννησε το παράπονο αλλά από τότε που ήταν δυνατή η λήψη αντιγράφου της. Κατά τη νομολογία του Στρασβούργου το τελευταίο γεγονός θα ήταν το εναρκτήριο και έτσι θα είναι ορθό να κρίνουν και τα ελληνικά δικαστήρια.

Το κρισιμότερο ζήτημα που είχε να αντιμετωπίσει το ΣτΕ ήταν το ποσό της δίκαιης ικανοποίησης που έπρεπε να καταβληθεί στον αιτούντα. Μεταξύ των παραγόντων που επιλέγει να συνεκτιμήσει η απόφαση είναι «η [...] πτώση του βιοτικού επιπέδου στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, η οποία είναι απότοκη του σοβαρότατου κλονισμού της δημοσιονομικής ισορροπίας του ελληνικού Κράτους [...]», με την παράθεση μάλιστα στατιστικών και οικονομικών στοιχείων. Με άλλους λόγους γίνεται επίκληση σοβαρού λόγου δημοσίου συμφέροντος για τη μη επιδίκαση υψηλότερης αποζημίωσης, κάτι που και η νομολογία του ΕΔΔΑ θα μπορούσε να θεωρήσει ότι περιλαμβά-

νεταί στο περιθώριο εκτίμησης το οποίο η ΕΣΔΑ καταλείπει στις κυβερνήσεις. Διαφέρει όμως το ζήτημα της εφαρμογής ενός άλλου κριτηρίου, δηλαδή της αξιολόγησης της σημασίας του διακυβεύματος της επίμαχης υπόθεσης για τον αιτούντα. Δεδομένου του ότι πρόκειται για την επιδίκαση ηθικής και όχι υλικής βλάβης, το Στρασβούργο δύσκολα θα περιορίζει το ύψος της με αυτό το κριτήριο.

Τελευταία παρατήρηση: Το ΣτΕ, ακολουθώντας μια πρακτική των ελληνικών δικαστηρίων που έχει επανειλημμένα επικριθεί, συμψηφίζει τη δικαστική δαπάνη μεταξύ των διαδίκων, ενώ το Δημόσιο έχει πτωθεί και η εφαρμοστέα διάταξη ρητά προβλέπει την καταβολή των εξόδων στον παθόντα. Μακάρι να έλειπε αυτή η αντίθετη στην ισότητα των διαδίκων έννοια στη μία πλευρά.

Νίκος Φραγκάκης,
Δικηγόρος

Έννομο συμφέρον - Χρόνος συνδρομής

ΣτΕ 4563/2012 Τμ. Β'επταμ.

Πρόεδρος: **Φ. Αρναούτογλου**, Αντιπρόεδρος ΣτΕ

Εισηγήτρια: **Κ. Λαζαράκη**, Πάρεδρος ΣτΕ

Δικηγόρος: **Α. Ταμβίσκος**

Χρόνος συνδρομής εννόμου συμφέροντος. Ο έλεγχος του εννόμου συμφέροντος του αιτούντος προηγείται εκείνου του υποστατού της προσβαλλομένης. **Νομικό πρόσωπο** που δεν υφίσταται κατά τον χρόνο έκδοσης κανονιστικής πράξης **βάλλει απαραδέκτως** κατ' αυτής, ανεξαρτήτως του νομοτύπου της δημοσίευσης. (αντιθ. μειοψ.)

Διατάξεις: άρθρα 47 [παρ. 1] ΠΔ 18/1989, 20 Ν 2539/1997

[...] 2. Επειδή, με την αίτηση αυτή που εισάγεται στην επταμελή σύνθεση του Τμήματος κατόπιν παραπομπής με την 1808/2012 απόφαση της πενταμελούς σύνθεσης αυτού, η αιτούσα εταιρεία, φερόμενη ως επιχείρηση ενοικίασης αυτοκινήτων και μοτοποδηλάτων με έδρα το Ρέθυμνο, ζητεί να ακυρωθεί η .../9.2.1999 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Ρεθύμνης, κατά το μέρος που με την απόφαση αυτή επιβλήθηκε, με βάση το άρθρο 20 του Ν 2539/1997, τέλος 2% στα ακαθάριστα έσοδα των καταστημάτων που ενοικιάζουν αυτοκίνητα, μοτοποδήλατα και ποδήλατα.

3. Επειδή, κατά την έννοια του άρθρου 47 παρ. 1 του ΠΔ 18/1989 (ΦΕΚ Α' 8), το έννομο συμφέρον για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως πρέπει να υφίσταται σωρευτικά σε τρία χρονικά σημεία, κατά την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης, κατά την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως και κατά τη συζήτηση της υπόθεσης. Συνεπώς, και δεδομένου ότι ο έλεγχος του εννόμου συμφέροντος του αιτούντος προηγείται εκείνου του υποστατού της προσβαλλομένης, νομικό πρόσωπο που δεν υφίσταται κατά το χρόνο έκδοσης κανονιστικής πράξης, βάλλει απαραδέκτως κατ' αυτής (πρβλ. ΣτΕ 2040/1963 Ολ, 1478/1991,

181, 379/1998, 1786/2000, 533/2003 Ολ, 3486/2004) ανεξαρτήτως του νομοτύπου της δημοσίευσής της. Μειοψήφησε η Πάρεδρος **Κ. Λαζαράκη**, η οποία υποστήριξε την άποψη ότι επί κανονιστικής πράξης (καθώς και επί ατομικής κατά νόμο δημοσιευτέας) ως πρώτο χρονικό σημείο, κατά το οποίο πρέπει να υφίσταται το έννομο συμφέρον του αιτούντος την ακύρωσή της, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 του ΠΔ 18/1989, νοείται ο χρόνος τελειώσεώς της, δηλαδή ο χρόνος δημοσίευσης, οπότε η πράξη λαμβάνει νόμιμη υπόσταση και επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της. Συνεπώς, σε περίπτωση κατά την οποία η προσβαλλόμενη κανονιστική πράξη δεν έχει δημοσιευθεί προσπρόσως και, επομένως, είναι ανυπόστατη, δεν τίθεται ζήτημα έλλειψης εννόμου συμφέροντος ως εκ της τυχόν μη ύπαρξης του αιτούντος την ακύρωση αυτής κατά τον, άγνωστο στους διοικούμενους, χρόνο έκδοσής της, δηλαδή λήψης αυτής από το κατά νόμο αρμόδιο όργανο. Άλλωστε, ακριβώς επειδή δεν είναι ληπτέος υπόψη ο εν λόγω χρόνος έκδοσής τους, η προσβολή ανυπόστατων κανονιστικών πράξεων είναι, κατά πάγια νομολογία, απρόθεσμη (ΣτΕ 1152/1999, 2759/2003, 2103/2006, 1627/2010, 1219/2011 κ.ά.). Η αποδοχή της αντίθετης άποψης θα κατέληγε στο άτοπο διοικουμένου, που θα δικαιολογούσε έννομο συμφέρον για την άσκηση αίτησης ακύρωσης κατά δημοσιευθείσας κανονιστικής πράξης στα προαναφερόμενα τρία χρονικά σημεία, να στερείται το δικαίωμά του για έννομη προστασία κατά της ίδιας πράξης, στην περίπτωση που αυτός δεν υφίστατο κατά το χρονικό σημείο της απλής διατύπωσης της Βούλησης του διοικητικού οργάνου, πριν δηλαδή από τη δημοσίευση και την έναρξη παραγωγής των εννόμων αποτελεσμάτων της πράξης, κατά παράβαση τόσο των άρθρων 20 παρ. 1 και 95 παρ. 1 του Συντ. όσο και των γενικών αρχών της ασφάλειας του δικαίου, της φανεράς δράσης της Διοίκησης και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου. Τα παραπάνω δεν προσκρούουν στα κριθέντα, για λόγους ασφάλειας του δικαίου, με την 87/2011 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου περί του ότι η μη δημοσιευθείσα κανονιστική πράξη, παρά το ότι, ως ανυπόστατη, δεν παράγει έννομες συνέπειες, είναι ακυρωτέα προς αποφυγή του ενδεχομένου της εφαρμογής της στο μέλλον.

4. Επειδή, εν προκειμένω, με το υπόμνημα που κατέθεσε η αιτούσα μετά τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον της πενταμελούς σύνθεσης του Τμήματος, μέσα στην ταχθείσα προς τούτο προθεσμία, ισχυρίσθηκε ότι η αίτησή της, που ασκήθηκε στις 16.11.2007, είναι εμπρόθεσμη, καθόσον, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα από την έκδοση της 58/9.2.1999 κανονιστικής απόφασης μέχρι την εκπνοή της προθεσμίας προσβολής της, η ίδια δεν υφίστατο καν ως νομικό πρόσωπο, συσταθείσα μετά την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης, της οποίας έλαβε γνώση μετά την προς αυτήν κοινοποίηση, κατά το έτος 2007, σχετικής ατομικής ειδοποίησης χρεών. Περαιτέρω, στο συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο, το οποίο κατέθεσε η αιτούσα εταιρεία κατά τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον της πενταμελούς σύνθεσης για τη νομιμοποίηση του πληρεξουσίου δικηγόρου της, αναφέρεται ότι η εταιρεία αυτή συσταθή με το 25284/2001 συμβόλαιο της συμβολαιογράφου Ρεθύμνου ..., περιλήψη του οποίου μαζί με την .../25.10.2001 απόφαση του Νομάρχη Ρεθύμνου για χορήγηση άδειας σύστασης και έγκριση του καταστατικού της δημοσιεύθηκαν στο 9570/29.10.2001 φύλλο της Εφημερίδας της